

FuTArks Verktöglåda
för en tillgängligare uppdragsarkeologi

Det här är projekt FuTArk

Elin Engström (red.)

Läs mer

Tips

Case

Checklista

**FuTArks Verktyslåda för en tillgängligare uppdragsarkeologi
Del 1 – Det här är projekt FuTArk**

Författare: Elin Engström (red.)

Stiftelsen Kulturmiljövård
Stora Gatan 41, 722 12 Västerås
Tel: 021-80 62 80
E-post: info@kmmd.se

Tryck: JustNu, Västerås 2021

Det här är FuTArks Verktygslåda

FuTArks Verktygslåda är en rapport som består av tre delar. Varje del kan läsas separat. De har olika innehåll och riktar sig till olika målgrupper.

Del 1 – Det här är projekt FuTArk

som du nu läser, beskriver hur vi genomförde projektet och vad vi kom fram till. Den riktar sig till alla som är intresserade av uppdragsarkeologi och tillgänglighet. Vi har strävat efter att text och layout ska vara tillgänglig för så många som möjligt.

Del 2 – Handbok i tillgängligare arkeologiska visningar

är tänkt just som en handbok för den som jobbar med förmedling inom uppdragsarkeologin. Vi hoppas att handboken ska fungera som ett praktiskt verktyg med tips och råd om hur uppdragsarkeologin kan jobba med tillgänglighet.

Del 3 – Fördjupning

är riktad till den som vill läsa mer om hur vi gjorde projekt FuTArk. Den består av två uppsatser och en redovisning av FuTArks workshopar. Texterna i denna del har ett mer teoretiskt och fackinriktat språk. Fördjupningen är därför främst riktade till forskare eller de som har arkeologi som specialintresse.

Personer med funktionsnedsättning finns överallt i befolkningen. Vi behöver skapa en förmedling som är så bra som den bara kan bli. Om vi jobbar för en förmedling för de med funktionsnedsättning så gör vi en bra förmedling för alla.

Det spelar ingen roll vilken funktionsnedsättning någon har – skapar vi en **universell utformning** – då funkar det för flest!

Agneta Lindqvist,
Funktionsrätt Östergötland

Innehåll

Det här är FuTArks Verktogsåda	1
---	----------

Kapitel 1

En tillgänglig uppdragsarkeologi?	5
FuTArks förstudie	7
Vad är projekt FuTArk?	9
Projektdeltagare	10
Vi som skrivit Verktogsådan	10
Så här gjorde vi projektet	14

Kapitel 2

Det här lärde vi oss på vägen	19
Tillgänglighet i olika nivåer	19
Erfarenhetsutbyte	20
Workshops med FuTArks testpiloter	21
Lärdomar i projektgruppen	32

Kapitel 3

Nationella mål kring tillgänglighet	36
Funktionshinderspolitiken och kulturmiljövården	36
Nya riktlinjer behövs	37
Uppdragsarkeologin och diskrimineringslagen	39

Kapitel 4

Strategier för tillgänglighet	41
Olika roller – olika förutsättningar	41
Uppdragsarkeologins mål	42
Tillgänglig förmedling	44
Rekrytering och arbetsmiljö	46
Uppdragsarkeologins berättelser	48

Kapitel 5	
Individens möjligheter	50
Tillgänglig förmedling i fält	51
Kapitel 6	
Tillgängliga vägar framåt	52
Nuvarande situation	53
Strukturella och ekonomiska hinder	54
Kunskap	54
Arbetsmarknad	55
Avslutande kommentarer	56
Efterord	57
Källor	58

Kapitel 1

En tillgänglig uppdragsarkeologi?

Alla människor har rätt att kunna ta del av vårt gemensamma kulturarv och att vara delaktig i samhället på likvärdiga villkor. Detta omfattar även uppdragsarkeologin.

De som jobbar med uppdragsarkeologi vet att resultaten från arkeologiska undersökningar ska göras tillgängliga för alla. Uppdragsarkeologiska rapporter hamnar på offentliga arkiv och publiceras digitalt för alla att läsa. Att hålla visningar för allmänheten vid en arkeologisk utgrävning är idag en vanlig arbetsuppgift för en arkeolog. De senaste åren har filmer och inlägg på hemsidor och sociala media också blivit ett allt vanligare sätt att nå ut till fler människor.

För många kan mötet med arkeologin vara en promenad, bilfärd eller knapptryckning bort. Men är det samma sak som att uppdragsarkeologin är tillgänglig för alla?

Vår erfarenhet efter att ha arbetat med uppdragsarkeologi är att det finns brister som till hög grad beror på okunskap om hur man kan jobba med tillgänglighet. Detta ville vi göra någonting åt!

Under FuTArks förstudie besökte vi utgrävningen i Fiskeby utanför Norrköping. Vid besöket lärde vi oss att även stora, plana ytor i arkeologiska schakt kan vara svåra att besöka för personer med synnedsättning. Foto: Göran Gruber.

Syntolkning. En grupp personer går på led över en kal jordyta. Längst bak ledsagas två personer. I täten går en arkeolog i neongula varselkläder.

FuTArks förstudie

Vi började år 2017 med att göra en förstudie. Under förstudien skickade vi ut en enkät och frågade hur uppdragsarkeologer jobbar med tillgänglighet idag. Vi anordnade också en workshop och knöt kontakter med funktionshinderrörelsen.

Målet var att tillsammans diskutera vad ett större projekt skulle fokusera på och hur vi skulle jobba tillsammans.

Vi kunde se att uppdragsarkeologin behöver ha bättre beredskap och strategier för hur man ska jobba långsiktigt med tillgänglighet. De som jobbar med uppdragsarkeologi vill gärna lära sig mer och önskade också att det fanns möjlighet att träffas och prata om sina erfarenheter av att arbeta med tillgänglighet. Det fanns också ett behov att utveckla nya pedagogiska metoder tillsammans med personer med erfarenhet av otillgänglighet.

Läs mer

Förstudiens rapport **FuTArk – Funktionsvariation, Tillgänglighet, Uppdragsarkeologi** (Engström 2017).

Diskussion och föreläsningar under förstudiens workshop.
Foto: Göran Gruber.

Syntolkning. På bilden sitter workshopens deltagare runt ett bord och tittar mot Agneta Lindqvist från Funktionsrätt Östergötland som föreläser om olika begrepp. På väggen hänger en projektorduk som visar en PowerPoint-presentation.

Vad är projekt FuTArk?

Det nya projektet pågick mellan 2018 och 2020. Syftet har varit att ta reda på vad som gör uppdragsarkeologins förmedling otillgänglig och tillsammans hitta metoder för att göra den tillgänglig för fler.

I arbetet har vi vägletts av frågan:

Hur skapas en uppdragsarkeologi som är tillgänglig för alla?

Vår utgångspunkt var att uppdragsarkeologin inte bara består av grävande arkeologer ute på fältarbeten. Därför ville vi inte enbart fokusera på fysisk tillgänglighet i samband med visningar i fält. Uppdragsarkeologi innehåller många olika delar och sker i dialog mellan myndigheter, länsstyrelser och inte minst alla de besökare som förmedlingen riktar sig till.

Uppdragsarkeologin är en del av kulturarvet – en process som skapas och förändras genom dialog mellan olika aktörer

Vi ville därför undersöka hur uppdragsarkeologin som helhet kan förändras genom att studera relationen mellan aktörerna och skapa en dialog mellan dem. På så sätt hoppas vi att uppdragsarkeologin kan bli tillgänglig och relevant för fler.

Under projektets gång har vi besökt arkeologiska utgrävningar, haft workshops och skickat ut enkäter. Till våra workshopar värvade vi referenspersoner från funktionshinderrörelsen – FuTArks testpiloter – och samarbetat med uppdragsarkeologiska undersökare, länsstyrelser och Riksantikvarieämbetet.

Projektdeltagare

Projekt FuTArk har varit ett samarbete mellan:

- Stiftelsen Kulturmiljövård
- Norrköpings stadsmuseum
- Funktionsrätt Östergötland
- Funktionsrätt Norrköping
- Kulturföreningen Utopia
- Arkeologerna SHMM
- Länsstyrelsen Östergötland

Stiftelsen Kulturmiljövård har varit projektledare och medelförvaltare.

Vi som skrivit Verktyslådan

Vi som skrivit och sammanställt Verktyslådan heter Elin Engström, Göran Gruber, Jenny Hyllén-Cavallius, Birgitta Larsson och Lilian Paunovic Olsson.

Göran är arkeolog och forskare och var ansvarig för projektets delstudie 1. Jenny och Lilian kommer från kulturföreningen Utopia och var ansvariga för projektets delstudie 2. Elin och Birgitta kommer från Stiftelsen Kulturmiljövård och var ansvariga för projektets delstudie 3.

FuTArks övriga projektmedlemmar Agneta Lindqvist och Karin Klevelid från Funktionsrätt Östergötland, Mats Linder Skogberg och Peter Hallsten från Funktionsrätt Norrköping, Theres Furuskog från Norrköpings stadsmuseum samt FuTArks testpiloter har agerat bollplank.

Vad är uppdragsarkeologi?

Uppdragsarkeologin regleras genom kulturmiljölagen. Riksantikvarieämbetet ger ut föreskrifter och allmänna råd om hur uppdragsarkeologi ska gå till.

Om en fornlämning riskerar att skadas eller behöver tas bort när till exempel vägar eller hus ska byggas behöver det först genomföras en arkeologisk undersökning av fornlämningen.

Genom upphandling eller direktval beslutar länsstyrelsen vad som ska undersökas och vem som får i uppdrag att göra utgrävningen. Det kan vara arkeologiska företag, kooperativ, stiftelser eller museer. Som samlingsnamn kallas alla dessa för uppdragsarkeologiska undersökare.

Syftet med utgrävningen är att dokumentera fornlämningen, ta hand om de fynd man hittar och även förmedla resultaten så att myndigheter, forskare och allmänheten kan ta del av det.

Detta kallas uppdragsarkeologi.

Läs mer

På Riksantikvarieämbetets hemsida, www.raa.se, kan du läsa mer om det uppdragsarkeologiska systemet.

Vad är tillgänglighet?

År 2009 skrev Sverige under FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning.

Enligt konventionen måste samhället vara **tillgängligt** och **universellt utformat** för att alla människor ska kunna nyttja sina mänskliga friheter och rättigheter.

Begreppet tillgänglighet kan förstås som en allmän princip som omfattar både **fysiska miljöer**, **tillgänglig information** och **tillgänglig kommunikation**.

Universell utformning innebär att produkter, miljöer eller tjänster utformas på ett sådant sätt att de i största möjliga utsträckning ska kunna användas av alla.

Läs mer

På Myndigheten för delaktighets hemsida, www.mfd.se, kan du läsa mer om tillgänglighet och universell utformning.

Vad i uppdragsarkeologins miljöer skapar hinder för personer med funktionsnedsättning? Foto: Göran Gruber.

Syntolkning. I förgrunden av bilden syns en mängd staggäppar i trä som är nedstuckna i en plan utgrävningsyta. Några är små och några är höga och lite grövre käppar som markerar stolphål. De bildar olika rader och visar resterna av ett forntida hus. I bakgrunden på bilden står workshopgruppen och tittar ut mot utgrävningsytan och staggäpparna.

Så här gjorde vi projektet

FuTArks mål har varit att:

- Undersöka om uppdragsarkeologins olika regelverk och riktlinjer behöver förändras för att på ett bättre sätt bidra till en tillgänglig uppdragsarkeologi.
- Undersöka vilka brister det finns inom uppdragsarkeologins förmedling och tillsammans försöka hitta tillgängliga lösningar.
- Undersöka hur tillgänglig arkeologin är som arbetsmarknad och vem som tar plats i uppdragsarkeologins berättelser.
- Öka kompetensen kring tillgänglighetsfrågor hos uppdragsarkeologins olika aktörer och skapa en möjlighet för erfarenhetsutbyte.

Arbetet med projektet delade vi upp i tre delstudier. De behandlar olika teman kring tillgänglighet och uppdragsarkeologi. I de olika delstudierna har vi velat besvara olika frågeställningar och använt oss av olika metoder och källmaterial.

Delstudie 1: Attityder till tillgänglighetsperspektivet inom svensk uppdragsarkeologi

I delstudien undersökte vi ramverket för uppdragsarkeologins förmedling till allmänheten. Analysen utgick från två typer av källmaterial:

1. Officiella dokument som beskriver riksdagens och regeringens mål för kulturarvs- och funktionshinderspolitiken.
2. Enkätundersökningar riktade till länsstyrelser och uppdragsarkeologiska undersökare.

Syftet var att visa på strukturer och attityder som skapar hinder för en uppdragsarkeologi tillgänglig för alla.

Delstudie 2: Tillgänglig förmedling – en uppdragsarkeologi för alla sinnen?

I delstudien analyserade vi tillgängligheten vid förmedling i fält, på Norrköpings stadsmuseum samt i digital förmedling. Vi anordnade fem workshopar med lite olika teman. På workshoparna deltog FuTArks testpiloter och uppdragsarkeologiska undersökare.

Syftet var att utvärdera uppdragsarkeologins förmedling och tillsammans diskutera hur den kan bli mer tillgänglig.

Delstudie 3: Tillgängligt innehåll – vem berättar och vem tar plats i uppdragsarkeologins förmedling?

I delstudien undersökte vi uppdragsarkeologins yrkesutövning och innehåll. Analysen utgick från två typer av källmaterial:

1. En enkätundersökning till uppdragsarkeologiska undersökare och utbildningsinstitutioner.
2. En litteraturstudie av funktionshindersperspektivet inom arkeologi.

Syftet var att kartlägga tillgängligheten inom uppdragsarkeologin som profession, samt att undersöka vem som tar plats i uppdragsarkeologins berättelser.

Projektgruppsmöten

Vi har haft Norrköping som bas och har under projektets gång träffats två heldagar om året på Norrköpings stadsmuseum. Det blev långa och intensiva dagar men det gjorde också att vi i projektgruppen fick tid att lära känna varandra. Det var viktigt för projektets sammanhållning och hur vi skulle jobba tillsammans.

Seminarier

Förutom workshoparna inom Del 3 delstudie 2, då vi utvärderade hur tillgänglig uppdragsarkeologins förmedling var, anordnade vi två halvdagsseminarier. På dessa deltog FuTArks projektgrupp och testpiloter och inbjudna representanter från Riksantikvarieämbetet, länsstyrelser, museer, uppdragsarkeologiska undersökare och forskare. Tillsammans diskuterade vi projektets olika resultat och vilka åtgärder som behövs för att uppdragsarkeologin ska bli mer tillgänglig.

Fikapaus under FuTArks halvdagsworkshop 2018.

Foto: Elin Engström.

Syntolkning. Ett bibliotek med cirka 15 personer som står i olika sällskap och småpratar med varandra. Några dricker kaffe eller äter fikabröd.

Konferenser och undervisning

Projekt FuTArk har presenterats på två internationella konferenser. I februari 2018 på Enabled Archaeology Foundation Conference som hölls på University College London, där tre av projektets medlemmar deltog. I augusti 2020 på European Association of Archaeologists (EAA), som detta år anordnades digitalt. Projektet har också presenterats för arkeologistudenter på Linnéuniversitetet och Göteborgs universitet.

Elin Engström från Stiftelsen Kulturmiljövård presenterar FuTArk på Enabled Archaeology Foundation Conference på University College London, i februari 2018. Foto: Birgitta Larsson.

Syntolkning. Elin står till höger i ett seminarierum. Till vänster är vita duken med en PowerPoint-presentation.

Kapitel 2

Det här lärde vi oss på vägen

Tillgänglighet i olika nivåer

En viktig slutsats av FuTArk är att tillgänglighetsarbetet inom uppdragsarkeologin behöver göras på flera nivåer. Att enskilda arkeologer blir bättre på att göra visningar i fält mer tillgängliga är såklart bra. Men det räcker inte. Tillgänglighetsperspektivet måste upp på agendan i alla de arkeologiska aktörernas långsiktiga och strategiska arbete. Slutligen behöver perspektivet införlivas på ett tydligare sätt i lagar, regler och riktlinjer.

I kapitel 3, 4 och 5 gör vi ett försök att beskriva vilket tillgänglighetsarbete som behövs inom uppdragsarkeologins olika nivåer. I dessa kapitel ger vi också förslag på vilka förändringar som skulle kunna göra uppdragsarkeologin mer tillgänglig.

Ett viktigt resultat av FuTArk är att samarbetet tillsammans med många olika målgrupper också gav andra typer av värdefulla lärdomar och effekter. Några av dessa beskriver vi nedan.

Läs mer

I [Del 3 – Fördjupning](#) kan du läsa mer om de tre delstudiernas resultat.

Erfarenhetsutbyte

Ett viktigt mål med FuTArk har varit att öka kompetensen kring tillgänglighetsfrågor hos uppdragsarkeologins olika aktörer. Vi ville också erbjuda möjligheter för projektets olika målgrupper att träffas och utbyta erfarenheter. Beroende på de olika målgruppernas önskemål fick vi ibland tänka om angående hur vi skulle genomföra projektets aktiviteter.

Ett exempel på detta är FuTArks halvdagsseminarium som anordnades 2018. Först hade vi tänkt presentera preliminära resultat för uppdragsarkeologiska undersökare och få deras synpunkter på vårt arbete.

Det borde ligga grundläggande krav på tillgängligheten vid en upphandling

Deltagare vid seminariet

I stället bjöd vi in FuTArks testpiloter, uppdragsarkeologiska undersökare, museer, länsstyrelser och Riksantikvarieämbetet. I mindre grupper fick deltagarna tillsammans diskutera – **utifrån sitt perspektiv** – vad som gör uppdragsarkeologin otillgänglig idag och vad som behövs för att den ska bli mer tillgänglig.

Seminariet blev då en möjlighet för projektets olika målgrupper att träffas. Samtidigt kunde vi i projektet ta del av fler perspektiv och erfarenheter.

Workshops med FuTArks testpiloter

Syftet med FuTArks workshoppar var att utvärdera tillgängligheten i uppdragsarkeologins förmedling.

För att göra detta rekryterade vi personer från funktionshinderrörelsen med egen erfarenhet av otillgänglighet. Dessa testpiloter blev FuTArk-projektets expertgrupp. Tillsammans utvärderade vi uppdragsarkeologins förmedling i fält, digital förmedling och utställningar på Norrköpings stadsmuseum.

Till några av workshoparna bjöd vi också in arkeologer från olika uppdragsarkeologiska undersökare i Östergötland. Tillsammans diskuterade vi vad en tillgänglig förmedling kan vara och hur vi kan nå dit.

Inspiration till sättet att arbeta med workshoparna hämtade vi från projekt Funktek, som utvärderade tillgängligheten på museer.

Läs mer

Läs mer om projekt Funktek på www.funktek.se.

FuTArks första workshop 2018 på Norrköpings stadsmuseum där testpiloterna analyserade uppdragsarkeologiska undersökares webbsidor. Foto: Birgitta Larsson.

Syntolkning. Nio personer sitter runt flera mindre bord möblerade i en rektangel. På bordet ligger papper av olika typer. Ett par personer har bärbara datorer framför sig.

FuTArks andra workshop 2018 med besök vid en arkeologisk utgrävning i Inre hamnen i Norrköping. Foto: Elin Engström.

Syntolkning. I förgrunden på bilden syns ett meterdjupt utgrävningsschakt. I det sticker stora stenar upp som bildar rester av murar. I schaktet går människor runt och tittar på murarna. Ett stort sällskap står ovanför schaktet och tittar ner i det.

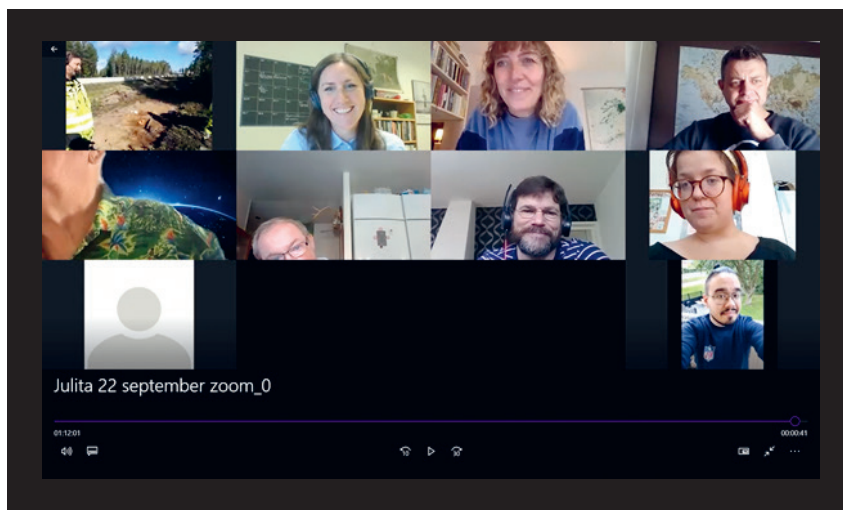
FuTArks tredje workshop 2019 på Norrköpings stadsmuseum. FuTArks testpiloter diskuterar tillsammans med arkeologiska undersökare. Foto: Elin Engström.

Syntolkning. En grupp människor sitter runt ett avlångt bord och diskuterar. I bakgrunden syns en utställning med stora bilder från arkeologiska utgrävningar. I förgrunden skymtar en monter med arkeologiska föremål.

FuTArks fjärde workshop 2019 på Arbetets museum i Norrköping. Under workshopen som var en hel dag fanns mer tid för uppföljning, diskussion och fortbildning. Foto: Elin Engström.

Syntolkning. En grupp människor står i museets butik. Några har ögonbindel och några blundar. Till höger syns ett bord med mängder av olika varor. En deltagare håller en mikrofon och beskriver en av varorna för de andra.

FuTArks femte workshop 2020 var helt digital via plattformen Zoom. Tillsammans med FuTArks testpiloter följde vi en livevisning av en arkeologisk utgrävning utanför Julita i Sörmland.

Syntolkning. Bilden är en skärmdump från Zoom. Deltagarna syns i tio individuella små rutor. I en av rutorna syns en arkeolog i neongula varselkläder som står utomhus vid ett arkeologiskt utgrävningsschakt.

Metodutveckling

De workshopar vi gjorde inom FuTArk visade sig snabbt vara en utmaning på grund av uppdragsarkeologins natur med snabba beslut och ofta mycket kort framförhållning innan utgrävningarna börjar. Varje utgrävningsplats är också unik och ställer sina egna krav på tillgänglighet. Att inte veta var, när eller hur en workshop skulle bli av gjorde det svårt att planera så att alla skulle ha möjlighet att delta på lika villkor.

Vi tror att tillgänglighetsarbetet måste komma in tidigare i den uppdragsarkeologiska processen. På så sätt kan en del anpassningar planeras för redan i förfrågningsunderlaget från länsstyrelsen, integreras i hela uppdraget och därefter utvärderas till exempel genom en workshop. Därför utarbetade vi vår rapport till den här Verktygslådan. Med Verktygslådan vill vi uppmuntra uppdragsarkeologins alla aktörer att på egen hand metodutveckla sin förmedling tillsammans med målgruppen.

Några saker som de uppdragsarkeologiska undersökarna önskade var goda exempel, checklistor och konkreta råd i tillgänglighet. Därför utformade vi Del 2 till en **Handbok i tillgängligare arkeologiska visningar**.

Vi bad arkeologerna som deltog på våra workshoppar att på egen hand arbeta med ett utkast av handboken. De har berättat hur handboken fått dem att reflektera över hur de själva och hur uppdragsarkeologer generellt genomför visningar. De har bland annat börjat öva på syntolkning och att berätta beskrivande. Ett sådant sätt att berätta har bidragit till en ökad förståelse för alla besökare.

Därför vet vi att handboken verkligen fungerar som ett praktiskt hjälpmedel i fält och att tillgängligheten ökar för alla om vi redan från början arbetar på ett inkluderande sätt.

Läs mer

I [Del 2 – Handbok i tillgängligare arkeologiska visningar](#) har vi sammanställt tips och råd om tillgänglig förmedling i praktiken.

Fortbildning

Vi märkte också att den samlade erfarenhet som FuTArks projektgrupp och testpiloter har räckte för att utbilda uppdragsarkeologiska undersökare i tillgänglighet. Efterhand utformade vi därför några av workshoparna så att de innehöll både fortbildning, utvärdering och gemensamma diskussioner.

FuTArks workshop 2019 med föreläsarna Eli Tistelö och Annette Wilhelmsson som berättade om sina erfarenheter av ledsagning och lärde oss grunderna i syntolkning. Foto: Elin Engström.

Syntolkning. En grupp människor sitter vid var sitt skrivbord och lyssnar. I mitten står en person och föreläser. Till höger syns en projektorduk med en PowerPoint-presentation där det står "Tillgänglig förmedling i fält och på nätet - hur gör vi?".

På en av workshoparna utvärderade vi Norrköpings stadsmuseums utställningar. Ett inslag var att deltagarna i olika grupper provade på att syntolka det de såg i utställningarna. Efter det ville några av arkeologerna gärna lära sig mer om syntolkning.

Därför fokuserade nästa workshop just på temat syntolkning. Vi bjöd in två föreläsare som berättade om sina erfarenheter av ledsagning och vi lärde oss om grunderna i syntolkning. Tillsammans övade vi sedan syntolkning runt om i lokalerna på Arbetets museum i Norrköping.

Med temat syntolkning ville vi att workshopen skulle fungera som fortbildning för de deltagande arkeologerna. Vi ville också att testpiloter och arkeologer skulle jobba tillsammans och lära av varandra.

Läs mer

I [Del 2 – Handbok i tillgängligare arkeologiska visningar](#) kan du läsa mer om syntolkning.

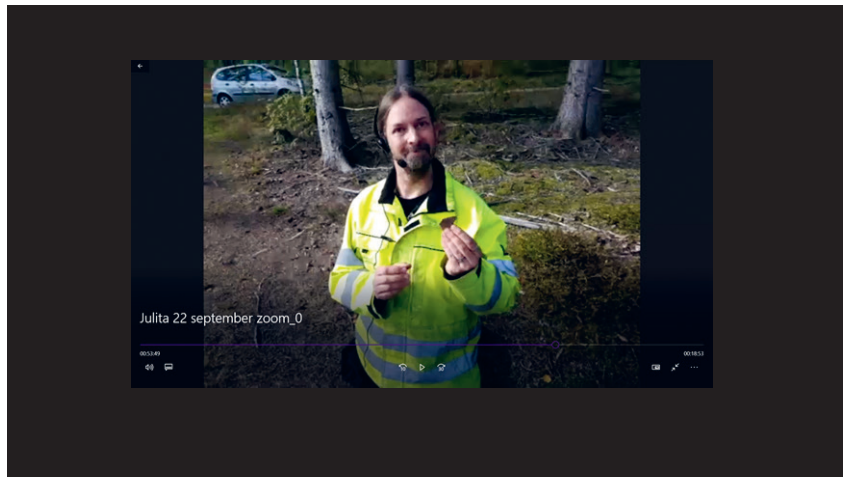

Digital workshop

FuTArks sista workshop genomfördes på hösten 2020. Vi ville besöka en arkeologisk utgrävning tillsammans med FuTArks testpiloter. På grund av coronapandemins utbrott kunde vi inte genomföra workshopen som vi hade tänkt. Istället gjorde vi en helt digital workshop.

Vi använde den digitala plattformen Zoom. Arkeologer från Stiftelsen Kulturmiljövård genomförde en live-visning på plats från en arkeologisk utgrävning utanför Julita i Sörmland. FuTArks projektgrupp och testpiloter följde visningen från sina respektive datorer där de befann sig. Efter visningen utvärderade vi tillsammans hur tillgänglig den digitala visningen blev.

Digital föremålsvisning i fält tillsammans med Andreas Forsgren, Stiftelsen Kulturmiljövård.

Syntolkning. Bilden är en skärmdump från Zoom. En arkeolog står i skogsmark och visar upp en krukskärva. Han har headset med mikrofon och neongula varselkläder på sig.

Resultatet av workshopen var över förväntan. Vi lärde oss att digitala visningar är ett mycket bra sätt att öka tillgängligheten för fler.

Men det bör inte ersätta arbetet med att göra visningar på plats mer tillgängliga. Snarare är det en kommunikationsmetod med sina egna förutsättningar. Vi tror att det bästa är att kombinera fysiska och digitala visningar på samma plats.

Läs mer

I [Del 2 – Handbok i tillgängligare arkeologiska visningar](#) kan du läsa mer om digitala visningar.

Lärdomar i projektgruppen

En viktig del av FuTArks resultat är det vi i projektgruppen lärt oss av att samarbeta tillsammans. Att mötas från olika organisationer och yrkesområden har varit viktigt för att kunna byta erfarenheter och att tillsammans nå fram till projektets resultat.

Gemensamt har vi diskuterat hur projektets olika aktiviteter kan genomföras på ett tillgängligt sätt. Det har också påverkat var och hur vi i projektgruppen träffats och hur vi kommunicerat med varandra. För att samarbetet ska bli tillgängligt för alla ställer det ibland extra krav på förberedelser eller projektledarens arbete.

Nedan listar vi några erfarenheter från FuTArks projektledare:

- **Kontinuerlig utvärdering**

Vi började varje projektår med att utvärdera hur samarbetet fungerade året innan. Behövde något med planering, lokaler eller kommunikation ändras till det bättre?

- **Kommunikation**

Vi diskuterade hur alla i projektet ville att vi skulle kommunicera. För några fungerade mejl bra, andra ville helst vill bli kontaktade via telefon eller sms. Hur långt i förväg ska information skickas ut så att alla hinner förbereda sig till mötet?

- **Tillgängliga lokaler**

Vi fick utvärdera vilka lokaler vi kunde träffas i. Fanns hiss till lokalen och fanns tillgängliga toaletter i närheten? Behövdes några tekniska hjälpmedel? Hur var ljud och ljusförhållandena? Var det lätt att hitta dit och gick det att beställa färdtjänst till adressen? Ibland fick vi byta till alternativa, men mer tillgängliga, möteslokaler.

- **Mötesform**

Vi utvärderade hur långa våra möten skulle vara så det fungerade för alla. Vi planerade in tydliga början och slut och ordentliga pauser. Vi diskuterade typsnitt och teckenstorlek på PowerPoints eller pappersutskriften.

- **Mat och dyck**

Att ta hänsyn till personers olika allergier är idag en självklarhet. Men vi utvärderade också lunchrestaurangernas tillgänglighet. Ibland var take away ett bättre alternativ än att äta ute.

- **Budget**

Ibland kostade några av åtgärderna som behövdes för ett tillgängligt samarbete lite extra. Det gjorde att projektets budget fick justeras efter hand utifrån allas behov. Det visar hur viktigt det är att från början ta hänsyn till tillgängligheten när projektbudgeten beräknas.

- **Språkbruk**

Att använda ett inkluderande språk är viktigt för att alla i projektet ska känna sig delaktiga. Vi arkeologer i projektet har lärt oss att vi använder fler otydliga begrepp och fackuttryck än vi trodde.

Tips för tillgängliga möten

- Välj en lokal med tillgängliga entréer, dörrar och hissar.
- Välj en lokal där det går att ta sig mellan dess olika delar utan att använda trappor.
- Välj en lokal där det finns tillgängliga toaletter.
- Välj en lokal som har bra ljud- och ljusförhållanden.
- Möblera så att alla kan ta sig runt i lokalen.
- Se till att tekniska hjälpmedel finns tillgängliga.
- Se till att information under och inför mötet ges i tillgängliga format.
- Håll bestämda tider och planera in ordentliga pauser.
- Använd tillgängliga format i presentationer och syntolka bilder och illustrationer.

Läs mer

På Myndigheten för delaktighets hemsida, www.mfd.se, finns fler checklistor i tillgänglighet.

FuTArks effekter på kulturmiljövården - hittills

- Flera uppdragsarkeologiska undersökare har under projektets gång arbetat med utkast till Del 2 – **Handbok i tillgängligare arkeologiska visningar** i sitt förmedlingsarbete.
- Arkeologerna SHMM har samarbetat med Funktionsrätt Östergötland och genomfört en utbildning i tillgänglighet.
- Stiftelsen Kulturmiljövård har utökat sin förmedling i fält genom att metodutveckla ett digitalt alternativ.
- Länsstyrelsen Östergötland har skrivit in tillgänglighet i ett av sina uppdragsarkeologiska anbud.

Kapitel 3

Nationella mål kring tillgänglighet

I det här kapitlet beskriver vi FuTArks resultat och de förändringar inom kulturmiljövården som vi tycker behöver ske på nationell nivå.

Funktionshinderspolitiken och kulturmiljövården

I Sverige är funktionshindersperspektivet ett nationellt prioriterat område. Målen är demokratiska och syftar till att skapa ett samhälle som är tillgängligt för alla medborgare. Funktionshinderspolitiken är politiska mål som beslutats av riksdagen och som bygger på FN:s **Funktionsrättskonvention** (antagen och underskriven av Sverige) och **diskrimineringslagen**.

Demokratiska mål om delaktighet och inkludering finns också inskrivna i de nationella kulturmiljömålen. **Riksantikvarieämbetet** är den myndighet som leder arbetet med de nationella kulturmiljömålen inom kulturarvs- och kulturmiljösektorn, som uppdragsarkeologin är en del av.

Riksantikvarieämbetet har ansvar för att funktionshinderspolitiken genomförs inom kulturarvs- och kulturmiljösektorn. Detta kan bland annat göras genom att skriva in perspektivet i de riktlinjer som myndigheten tar fram inom sina olika verksamhetsområden.

Riksantikvarieämbetets arbete med funktionshindersperspektivet har hittills mycket handlat om hur man gör besöksmål tillgängliga, det vill säga platser, miljöer eller byggnader. Däremot finns ännu inga riktlinjer för hur uppdragsarkeologin ska arbeta för att öka tillgängligheten för personer med funktionsnedsättning.

Nya riktlinjer behövs

FuTArks resultat visar att avsaknaden av riktlinjer skapar osäkerhet hos både länsstyrelser och uppdragsarkeologiska undersökare. De vet helt enkelt inte vad som förväntas av dem. Det leder till inaktivitet.

De enkäter vi gjort visar att varken länsstyrelser eller arkeologiska undersökare har några konkreta idéer eller strategier för hur de ska möta personer med funktionsnedsättning. Skulle det uppstå frågor eller praktiska problem i fält försöker undersökarna lösa dessa på stående fot.

I länsstyrelsernas övergripande instruktioner står det att myndigheterna ska verka för tillgänglighet och delaktighet för personer med funktionsnedsättning. Trots detta inkluderas perspektivet sällan i uppdragsarkeologiska förfrågningsunderlag.

Uppdragsarkeologiska undersökare uppger i sin tur att de varken har tid eller pengar att prioritera tillgänglighetsperspektivet om det inte på ett direkt sätt efterfrågas av länsstyrelsen.

Både Riksantikvarieämbetet och Myndigheten för delaktighet har konstaterat att det går trögt med att genomföra riksdagens och regeringens mål inom funktionshinderspolitiken.

För att öka hastigheten i arbetet inom uppdragsarkeologin föreslår vi att:

- Riksdag och regering tillför medel så att myndigheterna mer aktivt kan arbeta med att genomföra funktionshinderspolitiken.
- Riksantikvarieämbetet tar fram riktlinjer för hur funktionshindersperspektivet ska bli en självklar del i uppdragsarkeologins förmedling.
- Länsstyrelserna tar sitt ansvar och inkluderar funktionshindersperspektivet i sitt arbete med uppdragsarkeologi. De har redan övergripande instruktioner att arbeta med perspektivet. Därför behöver de inte vänta på särskilda riktlinjer från Riksantikvarieämbetet.
- Länsstyrelserna ställer krav på de uppdragsarkeologiska undersökarna att ge tydliga exempel på hur de planerar att hantera möten med personer med funktionsnedsättning.

Läs mer

Riksantikvarieämbetets rapport [Kulturarv för alla](#) (2016).

Uppdragsarkeologin och diskrimineringslagen

Uppdragsarkeologin är idag en konkurrensutsatt marknad. Arkeologi är ett specialiserat yrkesområde som kräver en högskoleutbildning. Att arbeta som fältarkeolog är många gånger fysiskt ansträngande. Miljöerna vid utgrävningarna kan vara svårtillgängliga.

En av FuTArks enkäter undersökte vilka övergripande strukturer som påverkar tillgänglighet och delaktighet inom uppdragsarkeologins yrkesutövning.

Resultaten visar att uppdragsarkeologiska undersökare framför allt pekar på en mycket hög tids- och kostnadspress som systemet medför. Den som jobbar som uppdragsarkeolog måste därför vara en mycket effektiv allroundarbetare och kunna utföra sitt arbete helt självständigt.

Undersökarna pekar också på att länsstyrelsen inte har uttalade krav på tillgänglighet och delaktighet i sina förfrågningsunderlag. Därför upplever undersökarna att de inte kan prioritera att arbeta förebyggande eller att undanröja olika hinder för att motverka diskriminering.

FuTArk har inga svar på om det faktiskt förekommer diskriminering inom den uppdragsarkeologiska branschen. För att ta reda på det behöver det göras fler studier. Men vi kan se att det finns tydliga **risker** med det uppdragsarkeologiska systemets tids- och kostnadspress. Det kan göra det svårare för personer med funktionsnedsättning. I förlängningen kan det påverka anställningsbarheten.

De uppdragsarkeologiska undersökarna har självklart ett ansvar att följa diskrimineringslagen. Funktionsnedsättning är mycket tydligt inkluderat i lagen. Enkätsvaren visar att de uppdragsarkeologiska undersökarna trots det kan behöva stöd i hur de ska ta höjd för samhällets alla krav.

- FuTArk föreslår att Riksantikvarieämbetet och länsstyrelsen ser över sina riktlinjer så att undersökarnas arbete gentemot diskrimineringslagen och särskilt funktionshindersperspektivet blir tydligare.

Läs mer

[Diskrimineringslagen](#) (SFS 2008:567).

Kapitel 4

Strategier för tillgänglighet

I det här kapitlet beskriver vi hur uppdragsarkeologins olika aktörer kan arbeta med tillgänglighet på ett mer strategiskt sätt.

Olika roller – olika förutsättningar

Uppdragsarkeologin består av många olika aktörer som har olika roller inom systemet. Det gör att olika aktörer också har olika förutsättningar att påverka uppdragsarkeologins strukturer.

Under projektets gång har aktörerna ofta pekat på vad andra behöver göra först, innan de själva kan agera. Det visar att tillgänglighetsarbetet också handlar om attityder.

FuTArk tycker att uppdragsarkeologins samtliga aktörer har ett ansvar att arbeta med det de själva kan påverka. De behöver inte vänta på varandra. De kan på egen hand identifiera vad som är realistiska mål utefter sina förutsättningar och arbeta målmedvetet för att nå dem.

Men andra ord måste tillgänglighetsperspektivet upp på agendan i alla de arkeologiska aktörernas långsiktiga och strategiska arbete.

Nedan diskuterar vi några centrala teman och föreslår ett antal åtgärder som uppdragsarkeologins olika aktörer kan arbeta med.

Uppdragsarkeologins mål

Uppdragsarkeologi finns i korsningen mellan flera intressen och mål. Några av dessa är:

- Kulturmiljölagen och nationella kulturmiljömål.
- Fysisk samhällsutveckling och markexploatering.
- Marknadsekonomi och anbud.
- Antikvariskt arbete, vetenskaplig forskning och publik förmedling.

Riksantikvarieämbetet menar att uppdragsarkeologin under senare decennier har fått en allt bredare uppgift i samhället. Myndigheten beskriver det på följande sätt:

”Uppdragsarkeologin förväntas bli mer kommunikativ och svara mot samhällets krav på information, kunskap och angelägenhet. För att åstadkomma detta behövs en förskjutning av fokus från det inomvetenskapliga resultatet till samhällsuppdraget i ett bredare perspektiv.”
(Angelägna berättelser, 2012)

Resultaten av FuTArks enkäter visar att länsstyrelsens handläggare ibland har ett annat synsätt än det som uttrycks i citatet ovan. Alla tycker inte att funktionshinderspersionen riktigt hör hemma inom uppdragsarkeologin.

Detta speglar en gammal konflikt inom kultur-
miljövården som handlar om vilken roll som
uppdragsarkeologin kan och ska ha i samhället.
En åsikt är att uppdragsarkeologi bara ska vara
vårdande, bevarande och utbildande. En annan är
att uppdragsarkeologin kan vara en bredare resurs
i samhällsutvecklingen.

Några länsstyrelser säger till exempel att funktions-
hindersperspektivet passar bättre inom andra delar av
kulturmiljöarbetet. De menar att perspektivet skulle
innebära att kostnaderna för uppdragsarkeologin ökar.

Några andra menar att de platser som uppdrags-
arkeologin undersöker ofta är direkt olämpliga att
besöka för personer med funktionsnedsättning.
Samma attityder finns också i svaren från de
uppdragsarkeologiska undersökarna.

FuTArk tycker att det är viktigt att myndigheter
som Riksantikvarieämbetet men också
länsstyrelserna uppmärksammar och utvecklar
funktionshindersperspektivet i svensk uppdrags-
arkeologi. Det är myndigheterna som har ansvaret
att peka ut riktningen och skapa en medvetenhet
hos de uppdragsarkeologiska undersökarna.

Flera länsstyrelser pekar på Riksantikvarieämbetets
ansvar att skapa riktlinjer för hur de ska arbeta
med frågan.

Men projekt FuTArk visar att länsstyrelserna inte behöver vänta på riktlinjer från Riksantikvarieämbetet utan de kan redan:

- ta egna initiativ genom att öka den egna kunskapen för att få upp frågan på bordet.
- samarbeta internt på länsstyrelser kring perspektivet. Andra funktioner i organisationen kan ha kommit längre i arbetet.
- ta kontakt och samarbeta med de funktionshinderrörelser som finns lokalt och regionalt.
- börja med att ta små steg för att komma i gång och successivt utveckla funktionshindersperspektivet på den egna arbetsplatsen.

Tillgänglig förmedling

Under FuTArks workshopar har vi utvärderat uppdragsarkeologins förmedling. Tillsammans med FuTArks testpiloter och deltagande arkeologer har vi identifierat en mängd åtgärder som kan förebygga otillgänglighet. En del åtgärder kräver ekonomisk investering eller planering på lite längre sikt. Nedan sammanfattar vi några förslag på hur uppdragsarkeologiska undersökare kan arbeta strategiskt med tillgänglighet.

Arbeta strategiskt med tillgänglighet

- Se över tillgängligheten i organisationens digitala kanaler. Det är ett bra sätt att nå ut med förmedlingen till en bredare målgrupp. Arbeta för en tillgänglig webbplats med tillgängligt innehåll och språk samt att bilder, kartor och filmer syntolkas och textas.
- Se över gemensamma rutiner inför och under visningar i fält. Identifiera vilka åtgärder som kräver lite mer resurser, till exempel inköp av ljudförstärkande utrusning, portabla ledstänger, fällstolar eller avspärrningsband. Fortbilda medarbetarna i syntolkning och sammanställ ett batteri av sinnliga inslag till visningsverksamheten.
- Utveckla ett eget koncept av digitala visningar för de platser som av olika anledningar kan vara otillgängliga för vissa målgrupper.
- Ägna några minuter åt att utvärdera genomförandet av visningarna. Det är ett bra sätt att lära sig mer om vad som skapar tillgängliga visningar. Det är också viktigt att utvärderingarna sammanställs och följs upp över tid.
- Fråga besökare med egen erfarenhet av otillgänglighet om deras upplevelse av visningen. Kontakta lokala eller regionala funktionshinder- rörelser och genomför gemensamma workshops och utvärdera ert arbete tillsammans.
- Gör en handlingsplan i tillgänglighet. Inkludera perspektivet i hela verksamheten och sätt mätbara mål.

Rekrytering och arbetsmiljö

FuTArks enkät om uppdragsarkeologin som profession visar att det finns flera **risker** att personer med funktionsnedsättning diskrimineras inom den uppdragsarkeologiska branschen.

En risk är att undersökarnas förebyggande arbete ser olika ut. Museer som bedriver uppdragsarkeologi har i högre grad än renodlade uppdragsarkeologiska undersökare centrala policys för hur de ska arbeta med tillgänglighet och att förebygga diskriminering.

En annan risk är att det finns en mängd uttalade och outtalade avgörande yrkeskrav inom uppdragsarkeologin. Dessa är ofta otydliga och vagt formulerade. Det är ett tecken på att organisationerna inte utformar tydliga kravprofiler när de ska anställa ny personal. Branschen är liten och arbetsgivarna tar för givet att de som söker vet vad jobbet innebär. Detta riskerar att kraven blir godtyckliga, vilket kan leda till diskriminering.

Svaren visar också att de avgörande yrkeskraven förstärks av uppdragsarkeologins strukturer. En del arbetsuppgifter innebär inga särskilda yrkeskrav. Andra arbetsuppgifter är svårare att anpassa. Men många undersökare uppger att det inte finns tid eller ekonomiska resurser för att anpassa arbetsmiljön, särskilt i fält. Det finns inte heller ekonomiska resurser att fördela arbetsuppgifterna på flera personer. Alla medarbetare behöver därför kunna utföra allt. Det kan öka risken för diskriminering.

FuTArks enkät visar att det de senaste åren har gjorts få åtgärder för att förhindra diskriminering inom den uppdragsarkeologiska branschen. Det som gjorts har handlat om att förhindra bristande tillgänglighet på arbetsplatsen för enskilda medarbetare när behovet har uppstått. Undersökarna tycks därmed inte känna till det förebyggande arbete som de enligt diskrimineringslagen regelbundet ska utföra.

Bristande kunskap och avsaknad av uppföljande och förebyggande arbete är indikationer på professionens attityder till perspektivet. För att få svar på om dessa indikationer leder till hinder eller diskriminering inom den uppdragsarkeologiska branschen krävs ytterligare studier.

Nedan sammanfattar vi några förslag på hur uppdragsarkeologiska undersökare kan arbeta strategiskt med att motverka diskriminering i arbetslivet:

- Utarbeta övergripande policys för hur organisationen arbetar strategiskt med tillgänglighet och att förebygga diskriminering.
- Utforma en mer genomtänkt rekryteringsprocess med tydligt formulerade arbetsbeskrivningar. Utred om olika arbetsuppgifter kan delas eller fördelas mellan flera medarbetare.
- Se till att de förebyggande åtgärder som diskrimineringslagen anger faktiskt genomförs. Inkludera diskrimineringsfrågor i det befintliga arbetsmiljöarbetet.

Uppdragsarkeologins berättelser

En tillgänglig uppdragsarkeologi handlar inte bara om de människor som lever idag. Det handlar också om att inkluderas i och att ta plats i uppdragsarkeologins berättelser om det förflutna.

FuTArks enkäter visar att uppdragsarkeologins vetenskapliga frågeställningar och analyser mycket sällan innefattar ett funktionshindersperspektiv. Det inkluderas endast **om det är möjligt** och när man kan se olika skador eller sjukdomar på skelett. Undersökarna anser att övrigt arkeologiskt material från till exempel boplatser är svåra att analysera utifrån ett funktionshinderperspektiv. Perspektivet tycks inte heller finnas med i arkeologiutbildningarnas fältundervisning.

Även i uppdragsarkeologins förmedling till allmänheten utgår man från skelettmaterial för att inkludera personer med funktionsnedsättning. Därför är det vanligare att museer lyfter fram ett funktionshindersperspektiv i sin övriga verksamhet, snarare än inom uppdragsarkeologisk förmedling. Det är också vanligare att museerna har olika samarbeten med funktionshinderrörelsen.

De uppdragsarkeologiska undersökarna uppger att perspektivet inte nämns i länsstyrelsens förfrågningsunderlag. Det gör att undersökarna inte vågar inkludera perspektivet på eget initiativ, vare sig det gäller i vetenskapliga frågeställningar eller i sin förmedling.

FuTArk tycker det finns stora möjligheter för uppdragsarkeologin att utvecklas genom att lyfta blicken från individuella skador eller sjukdomar. Istället bör den sträva mot att spegla människors sociala relationer som helhet.

Den nationella kulturarvspolitiken slår också fast att kulturarvsarbetet bör uppmärksamma hur personer med funktionsnedsättning under historiens gång levt sina liv. Det bidrar till allas vår förståelse av det förflutna.

För att uppnå detta föreslår vi att:

- Länsstyrelsen lyfter in perspektivet i uppdragsarkeologiska anbud och direktval, så att undersökarna kan utveckla både vetenskapliga perspektiv och bredda förmedlingens innehåll.
- Universitet och högskolor i högre grad inkluderar perspektivet i sina utbildningar i arkeologi.
- Länsstyrelser, uppdragsarkeologiska undersökare, universitet och högskolor skapar nätverk och inleder samarbeten med funktionshinderrörelsen.

Kapitel 5

Individens möjligheter

Ett viktigt resultat av projekt FuTArk är att vi själva, var och en av oss, har stora möjligheter att agera på egen hand.

Ansvar är redan utdelat till aktörerna i det uppdragsarkeologiska systemet. Även om formella riktlinjer saknas finns det ingen anledning att vänta på att någon annan ska ta initiativet. Våra enkäter visar att de som svarat på dem själva börjat inse betydelsen av perspektivet. Det viktiga är att börja arbeta med tillgänglighet inom uppdragsarkeologi.

Det finns flera enkla sätt att komma i gång.

- Börja diskutera perspektivet på den egna arbetsplatsen för att skapa en bredare medvetenhet. Det gör det lättare att inkludera det i nästa projekt.
- Öka den egna kunskapen inom området. Exempelvis genom att bjuda in och samverka med lokala eller regionala funktionshinderrörelser.
- Skapa nätverk kring frågan inom de uppdragsarkeologiska branschorganisationerna och mellan länsstyrelser.

Tillgänglig förmedling i fält

FuTArks workshopar har visat att många åtgärder för att öka tillgängligheten i fält går att genomföra direkt. De deltagande arkeologerna har gett flera exempel på hur de med enkla medel börjat förändrat sitt sätt att hålla visningar. Ofta handlar det om att tänka efter i förväg, att våga bryta invanda mönster och att öva.

Tips till guidande arkeologer

- Se över ljudmiljön. Behöver du använda ljudförstärkande utrustning eller kan du samla gruppen närmare dig?
- Kan du göra en otillgänglig plats mer tillgänglig genom att förändra visningens upplägg eller rutt? Går det att jämna till underlaget? Är otillgängliga ytor tydligt markerade?
- Inled med att berätta om upplägg och praktiska förutsättningar för visningen.
- Öva på att berätta beskrivande. Glöm inte att beskriva landskapet ni befinner er i, vad du som guidande arkeolog gör under visningen, samt förklara vad som syns på bilder och kartor.
- Använd taktila element – och beskriv dem. Visa och låt besökare känna på föremål. Går det att använda sig av doft och smak eller andra sinnliga inslag?
- Skriv lättförståeliga texter. Använd talande rubriksättning och skriv det du menar på ett så rakt sätt som möjligt. Förklara facktermer.

Läs mer

Fler tips och checklistor finns i [Del 2 – Handbok i tillgängligare arkeologiska visningar](#).

Kapitel 6

Tillgängliga vägar framåt

FuTArk-projektet avslutades i oktober 2020. Då bjöd vi in till ett seminarium på Arbetets museum i Norrköping. Målet var att tillsammans med uppdragsarkeologins olika aktörer diskutera projektets resultat och gemensamt reflektera kring FuTArks vägledande fråga: **Hur skapas en uppdragsarkeologi som är tillgänglig för alla?**

Vi ville skapa ett öppet samtal och därför inte samla en för stor grupp. Sammanlagt deltog omkring 20 personer från 15 olika organisationer. Förutom FuTArks projektgrupp deltog representanter från uppdragsarkeologiska undersökare, museer, Riksantikvarieämbetet, Länsstyrelsen Östergötland, Svenska arkeologiska samfundet, SUBo, M-ark, samt den uppdragsarkeologiska forskarskolan GRASCA.

SUBo	Sveriges uppdragsarkeologiska branschorganisation
M-ark	Museiarkeologiska branschorganisationen
GRASCA	Graduate School of Contract Archeology

Under seminariet diskuterades resultaten från FuTArks delstudie 1 och 3, som sammanställts i två uppsatser. Uppsatserna hade i förväg skickats ut till deltagarna, tillsammans med ett antal diskussionsfrågor.

Vi i FuTArks projektgrupp ville fråga de inbjudna deltagarna om de kände igen sig i projektets resultat och vilka hinder och lösningar som de själva kunde se. Vi ville också höra vilken relevans och vilka effekter som FuTArk-projektet haft på uppdragsarkeologin.

Läs mer

I [Del 3 – Fördjupning](#) finns de två uppsatserna samlade.

Nedan lyfter vi några av ämnena som diskuterades och FuTArks reflektioner utifrån diskussionen.

Nuvarande situation

Texterna skapade omedelbart en intressant diskussion. FuTArks båda uppsatser sågs som ett första försök att beskriva den nuvarande situationen. Samtidigt var flera deltagare ifrågasättande. Tonen i uppsatserna uppfattades som negativ och anklagande. Ett försvar bland de uppdragsarkeologiska undersökarna var att de agerar på bästa sätt utifrån de förutsättningar som finns.

Kulturmiljölagen förändrades 2015. Förändringen innebär att länsstyrelserna idag kan inkludera publik förmedling i förfrågningsunderlag och beslut. Några tyckte därför att FuTArk-projektets grundfråga, om hur personer med funktionsnedsättning kan inkluderas i uppdragsarkeologin, vara för tidigt väckt. Perspektivet har helt enkelt inte fått tid nog att hanteras inom systemet. Kanske var tiden nu mogen för att fokusera på de områden som tidigare diskussioner har missat?

Alla har vi ansvar
men olika roller.

Deltagare i seminariet

Kanske är detta den
första verklighets-
beskrivningen som
gjorts.

Deltagare i seminariet

Strukturella och ekonomiska hinder

Precis som i våra enkäter pekade undersökarna på seminariet ut såväl **strukturella** som **ekonomiska** hinder för att kunna öka tillgängligheten. Dessa uppstår till följd av uppdragsarkeologiska systemet med anbud och direktval.

Det framkom att länsstyrelserna i landet hanterar och värderar förmedlingen mycket olika. Det skapar i sin tur en osäkerhet bland undersökarna. De vågar inte lägga för mycket tid på publik förmedling och än mindre på att skapa tillgänglighet för personer med funktionsnedsättning. De upplever att risken är stor att de då förlorar uppdraget.

Representanter från myndigheterna besvarade detta med att kulturmiljölagen visst ger möjlighet för undersökarna att satsa på publik förmedling som inkluderar ökad tillgänglighet för personer med funktionsnedsättning. Vissa länsstyrelser efterfrågar uttryckligen förmedling i förfrågningsunderlagen. Samtidigt speglar myndigheternas olika svar den varierande praxis som råder inom uppdragsarkeologin i landet.

Jag ser väl formulerad förmedling som ett bra konkurrensmedel.

Deltagare i seminariet

Kunskap

Uppdragsarkeologins förmedling har drivits framåt av enskilda engagerade arkeologer. Det saknas en gemensam diskussion men också samlad kunskap om hur arbetet fungerar och hur det kan förbättras.

Det saknade helhetsgreppet kring förmedlingen kanske också beror på konkurrenssituationen. Den ökade konkurrensen mellan undersökarna har lett till att de inte längre pratar med varandra om vetenskapliga frågor och metoder. En konsekvens är att ingen vågar prova något nytt om de inte vet att det finns acceptans för detta. Då kan det vara svårt att förankra och utveckla funktionshinderspersionen.

Deltagarna efterfrågade en Verktogsåda som gör det möjligt att arbeta bredare med funktionshinderspersionen. FuTArk har försökt leva upp till det önskemålet med den här rapporten.

Hoppas att hela Sverige läser denna Verktogsåda.

Deltagare i seminariet

Arbetsmarknad

Uppdragsarkeologi är ett komplext yrke. Idag förväntas den enskilde arkeologen ha kunskap inom allt fler områden vid sidan av just arkeologi. Vilka möjligheter har då personer med funktionsnedsättning att bli anställda hos de uppdragsarkeologiska undersökarna? Och hur ser möjligheterna ut i relation till diskrimineringslagen?

Diskussionen visade att området inte har undersökts inom uppdragsarkeologin tidigare. Gamla föreställningar om det arkeologiska arbetet lever kvar. Det saknas nya idéer kring hur yrket kan utvecklas och bli tillgängligt för fler personer.

Avslutande kommentarer

Deltagarna på seminariet var eniga om att FuTArk är ett av de allra första projekten som analyserar uppdragsarkeologins förmedling sedan förändringen i kulturmiljölagen infördes 2015.

FuTArk har identifierat olika strukturella problem inom uppdragsarkeologin som påverkar hur tillgänglig den arkeologiska förmedlingen är för personer med funktionsnedsättning. Sådana problem som projektet har lyft fram är snäva tidsramar, rollfördelningen mellan Riksantikvarieämbetet, länsstyrelserna och uppdragsarkeologiska undersökare, samt att länsstyrelsernas olika agerande skapar osäkerhet hos undersökarna. Dessa strukturer påverkar också uppdragsarkeologins yrkesutövning. Kanske finns det andra områden inom uppdragsarkeologin som också påverkas av strukturen.

Genom hela projekt FuTArk har samtliga uppdragsarkeologiska aktörer gång på gång pekat på uppdragsarkeologins tids- och kostnadspress. Detta bekräftades återigen på det avslutande seminariet. En fråga som vi måste ställa oss är därför om det uppdragsarkeologiska systemet i sig riskerar att medföra diskriminering? Vilka vägar finns för att motverka detta?

Ett av FuTArks övergripande mål har varit att öka kompetensen kring tillgänglighetsfrågor och erbjuda en plattform för dialog. Projektets olika workshoppar och seminarium har visat på vikten av att det finns forum där sådan kunskap finns samlad. FuTArks förhoppning är att uppdragsarkeologins samtliga aktörer fortsätter förvalta den plattform för erfarenhetsutbyte som projektet börjat bygga. Då blir det verkligen det kunskapslyft som alla i branschen så väl behöver.

Efterord

I projekt FuTArk har uppdragsarkeologin och funktionshinderrörelsen mötts och samarbetat kring frågor om hur vi kan göra uppdragsarkeologins förmedling mer tillgänglig. Men samarbetet har även lett till frågor om vem som får ta plats i uppdragsarkeologins berättelser och på dess arbetsplatser.

Genom att just samarbeta och mötas, både fysiskt och digitalt, har projektet vuxit till något mer än bara en skrivbordsprodukt.

Utan alla som deltagit under de här åren hade inte detta varit möjligt. Så ett stort tack till alla testpiloter, alla som har deltagit i workshopar och seminarier, alla som svarat på enkäter. Alla ni har bidragit till att skapa denna kunskapsbank kring uppdragsarkeologi och tillgänglighet. Men som vi sagt flera gånger i denna Verktygslåda: till stor del är det nu upp till oss alla som individer att använda den, sitt inte och vänta på att någon annan ska göra något.

Låt oss tillsammans göra uppdragsarkeologin tillgänglig för alla!

Källor

Internet

Myndigheten för delaktighet

www.mfd.se/vart-uppdrag/uppdrag-och-verksamhet/ (hämtad 2020-10-14).

Riksantikvarieämbetet

www.raa.se

Angelägna berättelser: inriktningsdokument

för handlingsprogram inom uppdragsarkeologin

<http://kulturarvsdata.se/raa/samla/html/93>

Tryckta källor

Engström, E. (red.) 2017. FuTArk – Funktionsvariation Tillgänglighet Uppdragsarkeologi. Rapport från en förstudie inom Riksantikvarieämbetets FoU-program. Stiftelsen Kulturmiljövård Rapport 2017:88. Västerås.

Engström, Elin (red.). 2021. FuTArks Verkttygslåda för en tillgängligare uppdragsarkeologi. Del 2 – Handbok i tillgängligare arkeologiska visningar. Stiftelsen Kulturmiljövård. Västerås.

Engström, Elin (red.). 2021. FuTArks Verkttygslåda för en tillgängligare uppdragsarkeologi. Del 3 – fördjupning. Stiftelsen Kulturmiljövård. Västerås.

Riksantikvarieämbetet, 2016. Kulturarv för alla. Sammanfattande redovisning av: En strategi för genomförande av funktionshinderspolitiken 2011–2016. Rapport från Riksantikvarieämbetet

Svensk författningssamling. Diskrimineringslagen. SFS 2008:567.

Hur skapas en
uppdragsarkeologi
som är tillgänglig
för alla?

FuTArk – Funktionsrätt, Tillgänglighet, Uppdragsarkeologi
– var ett projekt som pågick mellan åren 2017 och 2020.
Det finansierades av Riksantikvarieämbetets FoU-medel.

Projektet undersökte hur svensk uppdragsarkeologi
förmedlar sitt arbete till allmänheten.

Syftet var att ta reda på hur tillgänglig eller otillgänglig
den publika förmedlingen är, vad detta beror på,
samt att hitta förhållningssätt, metoder och praktiska tips
som kan göra arkeologin tillgänglig för alla.

Under projektets gång har vi besökt arkeologiska utgrävningar,
haft workshops och skickat ut enkäter.

Vi har värvat referenspersoner från funktionshinderrörelsen
och samarbetat med uppdragsarkeologiska undersökare,
museer, länsstyrelser och Riksantikvarieämbetet.

